

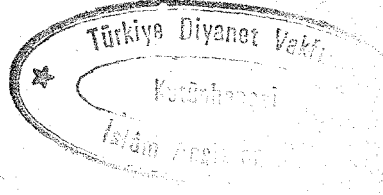
PAPER DETAILS

TITLE: Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlid`de Milli Çizgiler

AUTHORS: Nihad BANARLI

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162475>

İ s t a n b u l

Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi

Revue de l'Institut des Hautes Etudes Islamiques

YIL I

SAYI I

OSMAN YALÇIN MATBAASI
Divanyolu Caddesi Ersoy Han, İstanbul, 1963

İSTANBUL YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ YAYINLARI : 2

Nihad Sami Banarlı

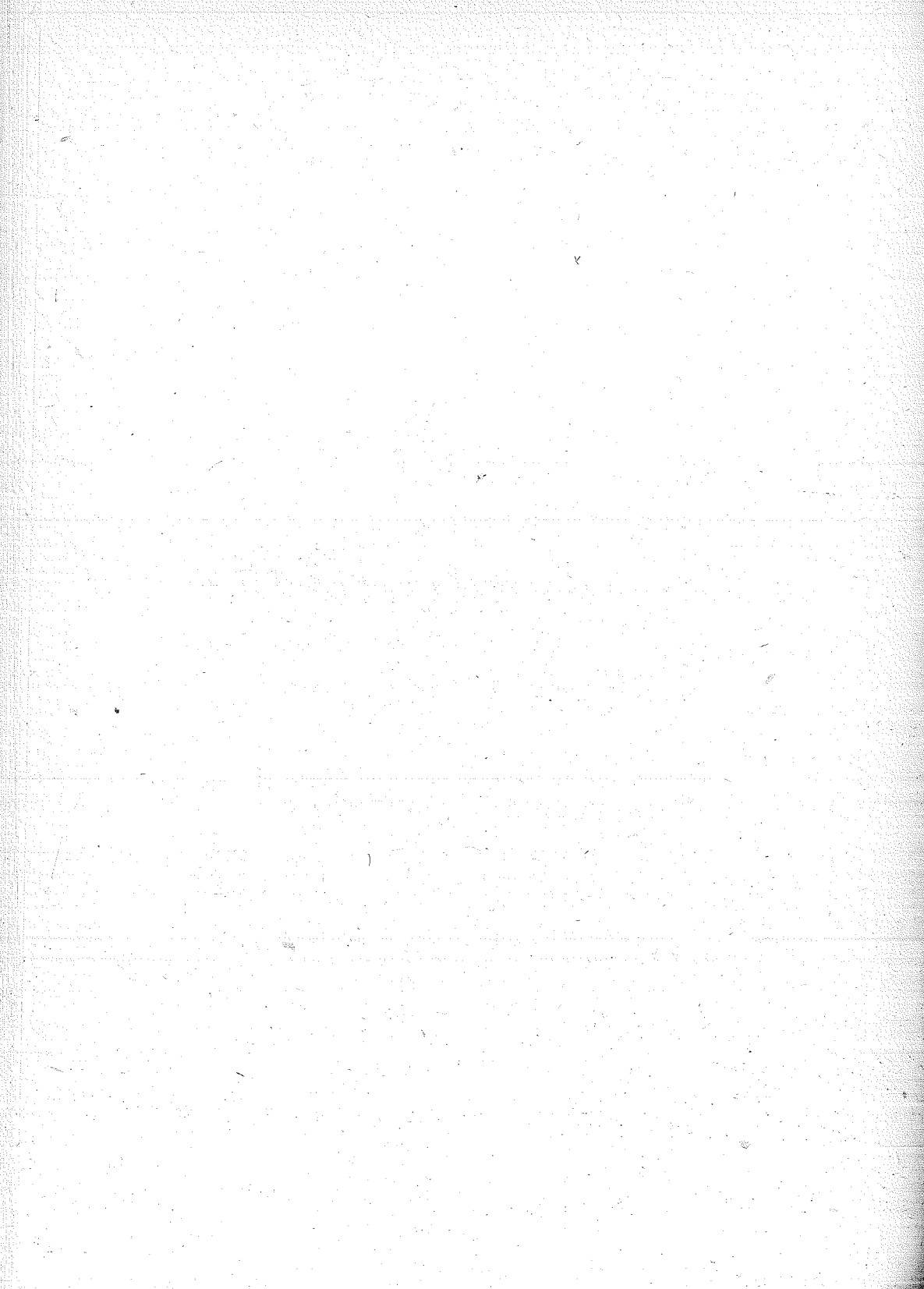
Büyük Nazîreler

MEVLİD

ve

MEVLİD'DE MİLLÎ ÇİZGİLER

OSMAN YALÇIN MATBAASI
Divanyolu Caddesi Ersoy Han, İstanbul 1962

Klâsik edebiyatlarda nazîre bir taklit değil, bir kreasyondur. Eski Yunan'dan beri hemen bütün Doğu ve Batı klâsikleri, nazîre şöyle dursun, tercümeyi bile kreasyon addederlerdi. Fransız trajedi şairi Corneille'in *Le Cid* adlı eserinde, bu eseri ilk defa yazan İspanyol şairinden aynen tercüme edilmiş 120 mısra vardır. Çünkü klâsik anlayışta şiir demek söyleyiş demektir. Evvelce başka dilde hattâ aynı dilde söylenmiş bir manzumeyi, tekrar ve yeni bir dizi hâlinde terennüm etmek, şiiri söylemektir.

Bu sebeptendir ki gerek Doğu, gerek Batı edebiyatında aynı eserin, bu edebiyatların birçok şairleri tarafından tekrar tekrar yazıldığı görülür. Bu tekrarları taklit sanmak hatâdır. Bunlar, eski üstadların izinde bir saygı yürüyüşüdür ki bir taraftan onların eserlerini yeni bir dil ve üslûp hamlesiyle ve yeni bir görüş ve düşünüşle tazelemek ve yüceltmek hedefindedir.

O kadar güzel ve üstün bir eseri, bir defa daha yazmak zevki, heyecanı ve an'anesi, her iki edebiyatta bu çeşit eserleri çoğaltmıştır. Böyle eserlerin yine her edebiyatta yeni ve orijinal eser sayılmalarıdır ki onların defalarca yazılmasını sağlamış ve bu gelenek zamanımıza kadar gelmiştir.

Bir misâl olarak, Milâddan önce V. asırda, eski Yunan klâsiklerinden *Euripides* tarafından yazılan *Iphigeneia Aulis'de* adlı trajedi, XVII. asır Fransız klâsiklerinden *Racine* tarafından tekrar yazılmıştır. Aynı mevzu, aynı isimle XVIII. asır Alman şairi

Goethe tarafından da tamamiyle yeni bir sanat şaheseri hâlinde yazılarak tekrarlanmıştır. Bu sonuncu eserin ana kaynağı yine *Euripides*'dir.

Bu tekrarlanmış, şüphesiz *Iphigene* trajedisine mahsus değildir. *Andromaque* gibi, *Faust* gibi eserler de böyledir.

Electra trajedisi, eski Yunan'da hem *Sophokles* hem *Euripides* tarafından yazılmış; bu eser, XVIII. asır Fransız trajedi şairi *Crébillon* tarafından tekrarlanmıştır. Aynı mevzu, çağdaş Fransız yazarı *Jean Giraudoux* tarafından, *Electre* adıyla ve yeni bir sanat eseri özelliğiyle edebiyat ve sahne dünyasına bir defa daha sunulmuştur. Hattâ asrımızın Amerikan tiyatro yazarı *Eugene O'Neill*'in *Mourning Becomes Electra : Electra'ya Yas Yaraşır* adlı, tamamiyle modern ve orijinal sahne eserinin de aslı tarihi *Electra* mitoloji ve trajedilerindeki sosyal ve psikolojik espri-den ayrı değildir.

Sophokles'in, meşhur *Antigone* trajedisinin, modern Fransız edibi *Jean Anouilh* tarafından, aynı isimle yeni bir sahne eseri haline konulurken ilk yazılışındaki plâna ve espriye sadık kalmak yolunda gösterilen üstün sanat terbiyesini de ehemmiyetle hatırlamak yerinde olur.

Burada adları ve eserleri anılan bu yazarların herbiri yeni bir mevzu bulmak ve mevzularını zengin görgü, bilgi, duygu, düşünce, felsefe, psikoloji ve modern teknik değerleriyle işliyerek yepyeni eserler yaratmak kudretinde sanatkârlardır. Böyle sanat büyüklerinin yeni bir mevzu aramaya lüzum görmiyerek eski bir sanat eserini bir daha yazmak yolundaki hamleleri bu izâha çalıştığımız an'ane ve anlayışın ifâdesidir. Kısaca bütün bu eserler ve nazireler aslaa birer taklit değil, birer kreasyondur.

Bu hâdise klâsik Şark edebiyatında da böyledir. İslâmî Türk edebiyatında defalarca yazılan *Leylâ vü Mecnun*, *Yusuf ü Züleyhâ* gibi, *Husrev ü Şîrin*, *Cemşîd ü Hurşîd* gibi, *İskendernâme* gibi manzum aşk, tasavvuf ve târih hikâyelerinin, evvelce İran edebiyatında, İranlı üstadlar tarafından da defalarca yazılmış olması, hâdisenin tarihî ve yaşıyan delilidir.

Bunlardan *Yusuf ü Züleyhâ* hikâyelerinin ilki, münakaşalı bir ihtimâle göre *Şehnâme* şairi *Firdevsî* tarafından, yahut, hicrî 383—386 yıllarında bir başka İran şairi tarafından yazılmıştır. Mevzuunu Kur'ân-ı Kerim'den ve Kurân'ın en güzel sûresi kabul edilen *Sûre-i Yûsuf*'dan almış olmasındandır ki bilhassa Türk ve İran edebiyatlarında en çok yazılan eser *Yusuf ü Züleyhâ* olmuştur.

Leylâ vü Mecnun'un manzum ve müstakil bir Şark romanı hâlindeki ilk telifi de eserlerini fârisî ile yazan şair *Nizâmî*'ye âittir. *Nizâmî*'den sonra, yine İran ve Hind edebiyatında *Husrev-i Dehlevî* gibi, *Câmî* gibi, *Hilâlî*, *Hâtîfî* gibi şairler tarafından yazılan *Leylâ vü Mecnun*'lardan başka Türk edebiyatında da *Ali Şir Nevâtî*'nin, *Celîlî*'nin ve daha başka şairlerin *Leylâ vü Mecnun*'ları vardır. Fakat bunların hiçbirisi, *Fuzûlî*'nin *Leylâ vü Mecnun*'u ölçüsünde geniş ve devamlı bir sevgi ve şöhret kazanmamıştır.

Bu mevzûu, *Nizâmî* ve *Hâtîfî* gibi üstadlardan sonra yazdığı halde *Fuzûlî*, aslında bir Mezopotamya hikâyesi olan mevzuunu bizzat yaşıyan şair olmanın verdiği kudretin de inzımâ-mıyla bu eseri çok üstün bir şiir ve sanat şaheseri hâlinde yaratmıştır. *Fuzûlî*, eserini tamamiyle orijinal hattâ bir Türk edebiyatı verimi olarak, Türkçenin türlü incelikleriyle ve millî üslûpla işlenmiş bir eser halinde terennüm etmeği bilmıştır. Bu noktanın daha iyi belirmesi için Prof. Fuad Köprülü'nün *Türk Dili Ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar* kitabındaki şu satırları tekrarlamakta fayda vardır: «Arap ve Fars edebiyatlarındaki muhtelif *Leylâ vü Mecnun* hikâyeleriyle *Fuzûlî*'nin eserinin mukayesesinde sâbit olmuştur ki *Fuzûlî*'nin eseri tamamiyle orijinaldir; ve mümâsil İran hikâyelerine tertip, tahkiye, bedîî te'sir itibâriyle fâik bir Türk şaheseridir.» Köprülü, bu kanaatini *E. Blochet* gibi Avrupalı müsteşriklerin, bu çeşit Türk eserlerinin İran edebiyatının bir kopyesi olduğunu iddiâ etmelerine mukabil, bu eserleri İran örnekleriyle mukayese eden Rus müsteşriki *Berthels*'in tedkikleriyle bu isnadın tamamiyle yanlış olduğu neticesine vardığını belirterek bütünlemektedir.

Kaldı ki eserini evvelki *Leylâ vü Mecnun*'lardan çok üstün bir tertip ve tahkiye sanatıyla terennüm eden *Fuzûlî*, hattâ on-

ların tertip ve tahkiye tarzını muhafaza etseydi bile, eserini, türkçenin dehâsına uygun bir söyleyişle yâni tam bir *türkçe söyleyiş* içinde terennüm etmekle de orijinal bir eser vücûda getirmiş sayılacaktı. Çünkü klâsik edebiyatlarda, yukarıdan beri belirttiğimiz gibi, bu türlü tekrarlar bir taklit değil bir kreasyon sayılmaktadır.

Fuzûlî Leylâ vü Mecnun'unda:

Leylî işi işve vü girişme

Mecnun gözü yâşı çeşme çeşme

gibi şiir iklimlerinde kanadlanan güzel türkçe beyitleri ve hep bu kalitedeki söyleyişleriyle, ayrıca eserine işlediği zengin görgü, bilgi, duygu ve felsefe malzemesiyle bu tekrarı, Batı sanatındaki eserlerin en üstün tekrarları ayarında, yüksek, millî ve orijinal bir mükemmellik içinde bütünlemiştir.

İskendername, *Husrev ü Şîrin*, *Cemşîd ü Hurşîd* ve benzeri mesnevîlerin Şark edebiyatındaki türlü tekrarlarını ve her yeni yazılanı evvelkilerden ayıran dil, sanat ve tahkiye özelliklerini burada hattâ umûmî hatlarıyla olsun söylemeğe imkân yoktur. Maksudımız bu çeşit nazîrelerin gerek Doğu gerek Batı edebiyatında nasıl ve ne ölçüde mevcut bulunduğunu hatırlatmaktan ibarettir.

Üstadların izinde yürümeyi sanata bir saygı bilen bu iyi ruhlu anlayış, yalnız manzum tiyatro eserleri ve manzum hikâyeler gibi, Doğu'nun ve Batı'nın trajedi ve mesnevîlerinde değil, diğer eserlerinde hattâ küçük ve müstakil şiirlerinde bile böyledir.

XVI. — XIX. asırların tanınmış Fransız şairlerinden birçoğunun, eski yunanca mısraları, fransızca bir mısra hâline koymak için nasıl gayret sarfettiklerine Türk şairi Yahya Kemal dikkat etmiştir. Bu arada *José Maria de Hérédia*'nın bir kısım sonnet'lerinin aynen Lâtin şiirinden tercüme edildiğine hattâ Anibal'in Roma'ya yaklaşması hakkındaki sonnet'lerini lâtincenin sesiyle meydana getirmeğe, bu şairin bilhassa dikkat ettiği yine Yahya Kemal, işaret etmiştir.

Bununla berâber, Batı şiirindeki bu *benzer şiir* anlayışı için, burada tafsîlât ve örnekler vermeğe lüzum görmüyoruz. Bu hadiseyi, Doğu klâsiklerinden, bilhassa kendi şiirimizden örnek seçerek belirtmek, bizi esas konumuza biraz daha yaklaştırmak bakımından yerinde ve faydalı olacaktır.

Klâsik Şark şiirinde umûmiyetle iki türlü nazîre vardır: Bunlardan biri, üstadların şiirlerini örnek edinerek, bu şiirlere aynı vezin, kafiye, şekil ve söyleyiş formasyonu içinde benzer şiirler söyleyerek yetişmektir. Bu mânâda nazîrecilik, bütün klâsik edebiyatlarda, hele Şark'da tam mânâsıyla *yetiştirici* bir ekol vazîfesi görür. O kadar ki klâsik Doğu edebiyatında hemen her şâir bu mektepten yetişmiştir. Bizde, *Fuzûlî* tarzında yazmaya çalışanların *Fuzûlî mektebi*, yahut, *Nâbî* tarzında yazmaya çalışanların *Nâbî mektebi* ve benzerleri böyle teşekkül etmiştir. Bu şâirler, üstadlarını geçemeseler bile onların yolunda yetişerek, bilhassa onların söyleyişlerindeki sırlara ulaşarak, büyük bir şiir seviyesini muhafaza ediyorlar, bir söyleyiş ve anlayış seviyesine yükseliyorlar, hattâ bu seviyeyi, bütün yurd aydınları ölçüsünde üstün tutmaya muvaffak oluyorlardı.

İkinci tarz nazîre asırların yetiştirdiği çok büyük şâirlerin, meselâ *Fuzûlî*'nin *Bâkî*'nin veya *Nedîm*'in, eski, bâzan çağdaş şâirlere söyledikleri nazîrelerdi.

Bizde bilhassa *Ahmed Paşa* ile bir çığır hâlini alan bu tarz nazîrecilik, edebiyatımıza çok sayıda üstün şiirler, gazeller muvabbâlar, tahmîs, taştîr, tesdîs ve terkib-i bend'ler kazandırmıştır.

Yeni elde edilmiş bir misâl olarak, XVI. asrın üstad şairi *Bâkî*'nin çok tanınmış bazı şiirleri, kendinden iki asır evvel yaşamış, yine büyük şâir, *Ahmedî*'ye nazîre olarak söylenmiştir.

Bunlardan bir tânesi, *Bâkî*'nin meşhur *Bahar Gazeli*'dir. Bu gazel, edebiyatımızda ilk defa *Ahmedî* tarafından hemen aynen söylenmiştir. *Ahmedî*'nin bir değil, iki defa söylediği bu bahar gazelleri, şairin, vaktiyle tarafımızdan meydana çıkarılan *Cem-*

şîd ü Hurşîd adlı büyük ve mühim mesnevîsini renklendiren şiirleri arasındadır. Bir bahar mevsiminde mesnevî kahramanlarının ağzından söylenen bu gazellerin ilki şöyledir:

*Sākî 'ales-sabaah ki fasl-î bahaardur
Vakt-î şerâb u mevsim-i vasl-î nigâardur*

*Kıl 'anberin dımâğını müşkin şerâb ile
Kim ebr dâr-feşân ü hevâ müşk-baardur*

*Yâkuut cûm al elünê lâle bîgi kim
Gül lâ 'l-pûş sebze zümürüd-şî'aardur*

*Nergis gibî elê cam al encâmı anma kim
Fikr îden ânı lâle-sıfat dil-fikâardur*

*Kan ağladî çâ 'âkıbetin fikr itdi gül
Bûdur sebeb k'ânun ciğeri dõlu haardur*

«Sâkî! Sabah, erkenden ki bahar faslıdır; şarap vakti, sevgiliyle buluşma mevsimidir.» «Mis kokulu şarap ile dımâğını amberlendir; ki buket inci saçmakta, hava mis yağdırmaktadır.»

«Lâle çiçeği gibi, eline yâküt renkli kadeh al ki; gül, lâ'ller giyinmiş, yeşillik, zümürüd rengi almıştır.»

«Nergis gibi, eline kadeh al ve sonunu düşünme ki; onu düşünen kimsenin lâle gibi gönlü yaralı olur.»

«Âkıbetini düşündüğü için gül kan ağladı (kan rengini aldı ve kan rengi yapraklarını kanlı yaşlar gibi yerlere döktü); ki onun ciğerinin dikenle dolu olmasının da sebebi budur.»

Ahmedî, eski İranlı üstadlar tarafından da söylenmiş bu temayı bu gazeldeki vezin, kafiye, şekil, ses ve söz kompozisyonunu o kadar sevmiş ve benimsemiştir ki, aynı eserinde aynı söyleyişe bir ikinci gazel'le devam etmekten kendini alamamıştır :

*Sâkî dur ūrî yatma ki vakt-î bahaardur
Hengām-ı bezm-i nūş-ı mey-î hoş-gūvaardur*

*Her merg-zārdā yakılur sad hezār (şāh)
Her şāh ūzre ʿışk-ile yüz mūrğ zaardur*

*Būlbūl nevā ederken oturmak cemende hoş
Yār ile bir nefes şeref-î rūzgāardur*

*Lâlê gibî komāye elinden ki dūşe cām
Bed ʿāhddūrūr görürsîn ū nā-pāydaardur*

*Artuk şümār eyleme āsan geçer déyu
Kim rūzgāar hādisesî bî-şūmaardur*

«Sâkî! Kalk, hareketsiz durma ki bahar vaktidir; lezzetli şarap içme meclisinin tam zamanıdır.»

«Her çimenlikte yüzbin dal donanır; her dal üzerinde aşk ile yüzlerce kuş ötüşür.»¹

«Havada bülbül sesleri varken cemende oturmak hoş; sevgiliyle bir nefes yanyana bulunmak, zamanın şerefidir.»

«Şarap renkli çiçeğini çok çabuk düşüren lâle gibi, sen de, elinden şarap kadehinin düşmesine fırsat verme ki zaman kötüdür, sözünde durmaz ve devamlı değildir.»

«Kolay geçer diye çokça hesap etme ki zamanın hadiseleri hesapsızdır.»

Mânâsının söz ve sanat inceliklerine girişmeden, kısaca nesre çevirdiğimiz bu gazellerin asıl güzelliği seslerindedir. Türkçeyi, İran tarzı imâlelerle birleştirerek söylemek, Türk Divan edebiyatı devrinde yine klâsik terbiyenin icaplarındandı. Yukarıdaki gazeller gösteriyor ki bu zevk ve bu terbiye daha. XIV.

¹ Bu beytin son kelimesi noksan olduğundan, mânâsı, bir yakınlaştırma ile verilmiştir.

asırda şair *Ahmedî*'nin bu ve benzeri gazellerinde dikkate değer bir olgunluğa ulaşmıştı.

Anadolu'da *Hoca Dehhânî* ile başlayan Divan şiirinin, Türk şairleri eliyle *Bâkî*'ye kadar uzanan ve *Bâkî*'de büyük tekâmül gösteren bir cephesi de ses güzelliği idi. Bu, aynı zamanda Divan şiiri vâsıtasıyla, Türkçe'nin kazandığı zengin bir dil mûsikîsiydi. Şiir söylemenin bu kubbede bir *hoş sadâ* bırakmak olduğunu söyleyen *Bâkî*, gerek kendi asrının başında gerek XV. asırda yaşamış, Türk şairlerinden, zengin ses mirasları almıştı. Şimdi bu iki gazelle, *Bâkî*'nin *Bahar Gazeli* arasındaki büyük benzerlik açıkça gösteriyor ki *Bâkî*'ye ses verenler arasında XIV. asrın üstad şairi *Ahmedî*'nin de esası mevkii vardır :

Sâkî zamân-ı 'ayş ü mey-î hoş-gûvaardur
Birkaç piçâle rûş edelüm nev-behaardur
Bûy-î nesîm ü reng-i gül ü revnak-î behâr
Âsâr-ı fazl u rahmet-i Perverdigâardur
Gâfil geçürme 'ömri bu dem künc-i gamde kim
Menzil kenâr-ı bâğ u leb-î cûgbaardur
Zâyi' geçürme fursatı kim bâğ-ı 'âlemün
Gül devri gibi devleti nâ-pâydaardur
Bâkî nihâl-i ma'rifetün meyve-î teri
'Ârif katinde bir gazel-î âbdaardur

Görülüyor ki bu gazel, dünyanın her edebiyatında görülen, eski üstadların şiirini yeni bir söyleyişle tekrarlama hâdisesinin dikkate değer örneklerindendir.

Bu şiirler, vezin, kafiye, şekil ve tema bakımından tam bir benzerlik halinde bulundukları halde, iyi bir dikkat, iki şairin söyleyişindeki ayrılığı ve *Bâkî*'nin gazelindeki ses ve söyleyiş olgunluğunu zevkle ve açıkça fark eder.

İşte bizim esas mevzuumuz olan, *Süleyman Çelebi*'nin meşhur *Mevlid* manzumesi de böyle kreasyon değerinde bir nazî-

redir. *Mevlid*'i yakın zamanlara kadar ve bugün hâlâ, ilk defa *Süleyman Çelebi* tarafından söylenmiş, bir «mukaddes şiir» tanıyanlar çoktur. *Mevlid* manzumesi hakkında gösterilen bu haklı sevgi ve saygıyı aslaa değiştirmemesi lâzım gelen hakikat ise böyle değildir. Nitekim, 1927 den beri yapılan ilmi neşriyat, hayli dar bir sahada bilinmekle beraber, *Mevlid* manzumesinin de, yukarıda belirttiğimiz çeşitten bir nazîre olduğunu, yâni, aynı ve benzer konularda kendinden önce söylenmiş mevlid manzumelerini bir söyleyiş tekâmülüne erdirdiğini meydana koymuştur.

Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât* adlı *Mevlid* manzumesini tamamiyle ibdâ'î bir eser bilenlerden bâzılarının bu hakikat karşısında âdetâ üzüntü duymaları, klâsik edebiyatlarda yukarıdan beri izâha çalıştığımız *benzer şiir* geleneğini, böyle mukayeseli bir şekilde incelememiş olmalarındandır.

Kaldı ki yalnız *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'i ve bu *Mevlid*'e kaynaklık eden XIV. asır eserleri değil, bizzat *Mevlid* an'anesi de yeryüzünde Türk müslümanlığının kalkındırıp yaşattığı; devamlı ve vazgeçilmez bir millî dînî an'ane haline koyduğu; temeli, dikkate değer derecede millî-bedîî harçlarla işlenmiş bir millî saygı ve inanış âbidesidir.

Biz, burada, *Mevlid*'in kreasyon değerinde bir nazîre olduğu gerçeğine temas etmeden önce, bizim inanış tarihimizdeki *Mevlid* hâdisesinin nasıl ve ne ölçüde millî bir gelenek olduğunu belirtmek istiyoruz.

Prof. Ahmed Ateş'in 1954 de yayımlanan *Vesiletü'n-Necât* adlı eserinde, islâm âlemindeki mevlid okuma ve mevlid törenleri hakkında otantik bilgiler verilir. Eski islâm bilhassa Arap kaynaklarına dayanılarak verilen bu bilgiler *Ahmed Aymutlu*'nun *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerîf* adlı eserinde de vardır. *Prof. Dr. Neşet Çağatay* da 1957 de *Din Yolu* mecmuasına yazdığı değerli makalede aynı bilgileri tedkik ve tevsik etmiştir.

Bu bilgilere ve istinad ettikleri islâm kaynaklarına göre islâm âleminde *Mevlid* yazmak ve *Mevlid* okutmak geleneği Milâ-

dî X. asırda başlamıştır. Hattâ meşhur hadisçi *İmam Tirmizî*'nin IX. asırda yazdığı *Şemâil-i Şerîf* adlı kitap bir Mevlid'dir. Adında Mevlid kelimesi bulunan ilk eser ise *İbnü'l-Cevzî* diye tanınmış islâm âliminin *El-'Arûs* veya *Mevlidü'n-Nebî* adlı eseridir. (XII. asır.) Yine Arap diliyle yazılmış diğer mühim bir Mevlid kitabı da Endülüslü tarih ve hadis âlimi *İbn-i Dihye*'nin *Kitabü't-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-münîr* adlı eseridir. Bu son eser, Türk Atabek'i *Muzafferü'd-dîn Gök-börü*'nün 1228 yılında ihdâs ettiği Mevlid töreninde bizzat müellifi tarafından hükûmdâra okunmuştur.

Yine aynı araştırmaların ve kaynakların verdikleri bilgilere göre, daha X. , XI. asırlarda, bilhassa Mısır'da, Şîlîğin İsmâliyye kolundan olan *Fâtımîler* devrinde Hz. *Muhammed* ve *Halîfe Alî* gibi islâm büyükleri için yapılan Mevlid törenleri, bütün islâm âlemindeki Mevlid törenlerine bir başlangıç mâhiyetindedir. Bununla beraber Şîi-Fâtımîlerin Hz. *Muhammed* için yaptıkları Mevlid törenleri, bilhassa *Alî* için yapacakları Mevlid'leri perdelemek gibi samîmî sayılamıyacak, politik gösterilerdir.

Bu sebeple gerek *İbn-i Hallikan*'ın, gerek onun verdiği bilgileri bütünliyen *Celâlü'd-dîni's-Siyûti*'nin *Vefeyâtü'l-a'yan* ve *Hüsnü'l-Maksid* adlı eserlerinde verdikleri bilgiler, Hz. *Muhammed*'in Mevlid'i için yapılan ilk, büyük, devamlı ve resmî şenlik ve törenlerin *Selçuk Atabek*'i *Muzafferü'd-dîn Gök-börü* tarafından yapıldığını belirtmektedir.

Bu törenler, bugünkü Mevlid'in kesin başlangıcı olmuş ve *Gök-börü*'den bu yana, başta Türk-İslâm devletleri olmak üzere hemen bütün islâm âleminde Mevlid, artık mukaddes bir gün ve çeşitli fırsatlarla tâzelenen sevgili bir tören ve gelenek olmuştur.

Şimdi biz, burada *Gök-börü*'nün şahsiyetindeki ve yaptırdığı Mevlid törenlerindeki millî çizgilere temas ve işâret etmek istiyoruz : Çünkü gerek *Gök-börü*, gerek yaptırdığı törenler, hattâ islâmlıktan önceki Türk târih, inanış, âdet ve geleneklerinden Milâdî XIII. asrın ikinci yarısına kadar yaşamış kuvvetli, millî hâtıralardır.

Bunların başında *Gök-börü*'nün ve âilesinin adları vardır. *Gök-börü*, eski Asya türkçesinde bozkurt demektir. Kurt anlamındaki *börü*, *böri* kelimesine, yazılı Türk edebiyatı metinlerinde, önce, Köktürk Kitabeleri'nde rastlanır: «*Tengri küç birtük üçün akanım kagan süsi böri-teg érmış* = Tanrı güç verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş.» *Gök-börü* sözü, M. XIII. asırda Uygur türkçesiyle yazıya geçirilen *Oğuz Kağan Destanı*'nda görülür. Söz, *Oğuz Kağan*'ın Türk milletine hitâbesinde söylediği, «*Kök böri bolsun-gıl uran: Bozkurt (sesi) savaş parolamız olsun.*» mısraındadır. Bu kadar eski ve kısmen unutulmuş bir türkçe adın, Millâddan sonra XIII. asıra kadar yaşatılmış olması *Gök-börü* âilesinin eski Orta Asya türklüğünden sağlam ve şuurlu hâtıralar sakladığını gösterir. *Gök-börü*, gerçi *Erbil* (*Arbelâ*) Atabeklerindendir. Fakat *Erbil* Atabeklerine aynı zamanda *Böriler* adı verilir ve *Beğtigin Sülâlesi* denilir. *Böriler*, bozkurtlar demektir. *Beğ* ve *tigin* kelimelerinden bilhassa *tigin* sözü, eski Orta Asya Türklüğüne ait bir unvandır. *Tigin* eski türkçede *şehzâde*, *prens* anlamına gelir. Sonraları, Selçuk ve Anadolu Türkleri tarafından terk edilen bu kelimenin *Gök-börü* âilesi tarafından şuurla yaşatılan eski ve millî hâtıralardan olması çok mühimdir.

Böylelikle, çok eski millî hâtıralara bağlılıklarıyla, böyle millî hâtıraları, bilgiyle ve hassasiyetle sakladıkları daha adlarından âşikâr olan bu âilenin, bilinen târihî faaliyetleri, onların aynı zamanda islâm imanına da bağlılıklarını gösterir. İşte bu çifte bağlılıktır ki, *Gök-börü*'nün, ilk defâ, resmî ve çok zengin bir tören halinde yaptığı *Mevlid* törenlerine de eski ve dînî Türk törenlerinden birtakım hâtıralar işlediğini sezdiriyor. Çünkü *Gök-börü*'nün *Mevlid* törenlerinde eski Türk âyinlerine benzer taraflar vardır:

Gök-börü, *Mevlid* törenlerinden önce av eğlenceleri, tertiplemiş, *Mevlid*'e hazırlık mâhiyetindeki bu av törenlerinden döndükten sonra çok sayıda kurbanlar keserek, *Mevlid* âyinlerine hemen hemen eski Türk *sığır* ve *şölen*'lerinin rûhunu vermiştir.

Eski Türklerde *sığır*, dînî süreklilik avı'dır. Bu avlanmalardan sonra yapılan *şölen*'ler ise dînî ziyâfetlerdir. Bütün bu hareket-

lerin şiir ve mûsikî ile bir arada yapılışı, yâni hem sürek avlarında hem şölenlerde dînî besteler çalınıp ilâhiler söylenmesi *Gök-börü'nün Mevlid* törenleriyle dikkate değer bir benzerlik içindedir :

Yukarıda adı geçen islâm kaynaklarının verdiği açık bilgiye göre *Gök-börü* ava gider, dönüşünde kurban kestirir, dînî bir ziyafet verir, sazlar çaldırır, sözler söyletir, gece fener alayları tertipler, şüphesiz dînî mûsikîler arasında Mevlid töreni yapar ve kuvvetli bir ihtimâle göre bu törende bir Mevlid okunurdu.

İslâm milletleri içinde Türklerin ibâdetle mûsikîyi birleştirecek kadar, dînî mûsikîye büyük önem vermeleri; Türk an'anesinde Mevlid'in mûsikî makamlarıyla, ilâhîlerle birlikte okunması, hattâ, *Belîğ'in Gâldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ında, Türkiye'de Mevlid'in bestelenmiş olduğu hakkında verdiği bilgiler *Mevlid* an'anesinin yalnız söz ve söyleyiş olarak değil, ses ve tören olarak da eski Türk hayat ve inanışlarından zengin çizgiler taşıdığını ehemmiyetle düşündürmektedir.

Mevlid törenlerinde okunmak için, derin bir dînî heyecanla ve o ölçüde büyük bir peygamber sevgisiyle yazılan Mevlid manzumesine gelince, bugünkü bilgimize göre, ilk Türkçe Mevlid *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nden takriben çeyrek asır evvel yazılmıştır. Bu, XIV. asır, Âzerî türkçesi şairi, Erzurumlu *Kadî Darîr*'in 1388 de tamamladığı *Siyer-i Nebvî* tercümesidir. *Darîr*, bu tercümeyi, tanınmış Arap müellif ve muhaddislerinden *İbnü'l-İshâk*'ın *Sîretü'n-Nebî* veya *Sîretü'r-Resû'llah* adlı eserinden çevirmiştir.

Ancak kısmen nesir, kısmen nazım diliyle yapılan bu tercüme, gerek nesir, gerek nazımla söyleyiş bakımından, XIV. asır türkçesinin zaferleri arasında bulunmaktadır.

Bu eserin, yukarıda bilhassa belirttiğimiz sebepler dolayısıyla alelâde bir tercüme sayılmasına imkân yoktur. Mevlevî tarika-

tine mensup fakat doğuştan âmâ olan ve bu yüzden *darîr*=*âmâ* kelimesini mahlâs edinen *Mustafa bn Yûsuf adlı* bu şairin Anadolu'daki dîni Türk edebiyatı târihinde (bu edebiyatın kurucuları arasında bulunmak gibi) üs'ün bir mevkii vardır.

Sîretü'n-Nebî'nin (aşağıya birkaç satırını alacağımız) sâde ve samîmî nesir dili ve (oldukça büyük bir parçası ile, şâirinin Türkçe mısra söyleyişindeki kudreti göstereceğimiz) manzum kısımları; *Erzurumlu Darîr'in* bu eseri bir tercüme olarak değil (birçok benzerlerinde olduğu gibi) başarılı bir te'lif olarak meydana getirdiğini göstermektedir.

Arûzun *mesfâilün mesfâilün faûlün* vezniyle söylenmiş bu parçalarda o asır türkçesinin nice incelikleri, güzellikleri ve ancak te'lif eserlerde görülebilir bir üslûp harâreti vardır.

Darîr'in nesri şöyledir :

Âmine Hâtun eydür : Çân yalınuzlîh sebebinden inledüm. Ârı gördüm kim karşumdagi dîvar yarıldı. Üç Hâtun kişi içerü girdiler. Ak izarları izarlanmışlar. (Ak peştamalları sarınmışlar) Abd-i Menâf oğlanlarının hâtunlarına benzerler. Ben olardan sandum. Amma bular hod uçmak hûrlarındanmış. Bâna ol hâtunlar sûretinde görünmüşler. Vehim iletmesün, ussı gétmesün deyü.

Erzurumlu Darîr'in kitabındaki manzum söyleyiş de şöyledir :

*Çalab emr eyledi Rıdvân'e kim tîz
Bezê-gil cennet ehlin cennet ile
Habîbu'l-lah vücdê geliserdür
Tolîsar dünyê 'afv ü rahmet ile
Bezensün hûri vü gilmân ü vildan
Kamû sâ,ûya gitsün rağbet ile
Çalab'dan Cibrîl'e emr oldu kim in
Tamû kâpûların yap heybet ile
Cemî'î vahşe vü tayrê haber kıl
Bu gîcê kalmasunlar gaflet ile
Emînê eydür ol dem oldu kim uş
Vücdê geldi Ahmed kudret ile*

Susādum sū dilēdüm içmegē ben
 Elūmē sundılar kış şerbet ile
 Sovuh kardan dahī āğ ū şekerden
 Dahī datlūdur içdüm lezzet ile
 Bu kez bir nūr içindē garka oldım
 Būrūdī nūrtı bēnī ʿismet ile
 Bir ağ-kuş geldi arhāmī sığadı
 Kanādī birle kātī kuvvet ile
 Vücūdē geldi şol dem ol vücud kim
 ʿAzizdür kāmulardan ʿizzet ile
 Ne kan gördüm ne sū gördüm ne ağrı
 Doğurmādum ben ānī zahmet ile
 İşidürem ki dūnyā toldı gulgul
 Götürüldi hicablar zulmet ile
 Dilē geldī dīvār ū tās ū toprak
 Sözē geldī dükēlī hikmet ile
 Beşāret kıldılar birī birine
 Ki Ahmed dūnye dutdī ümmet ile
 Görüvem Mekke şehri nūr dolmuş
 Velī gāfil yatur er ʿavret ile
 Bu kez kendüme geldüm bahdum evden
 Gidübdür hūriler cemʿiyet ile
 Velī mevlūdu görmēdüm evümdē
 Yürēgüm ödī yandī hasret ile
 Gūmānum oldı kim hūriler aldı
 Gözüm dört yānadur bū fikret ile

Görüvem Kāʿbeʿye karışū Muhammed
 Bucakdā yire urmuşdur yüzini
 Yūzī secde barmāğın götürmüş
 Dilī söylər ū bilmēzem sözini

*Dilêdûm kim varam elûme âlam
Görem o aydan ârî hub güzîni
Bir ûn geldî havâdan heybet ile
Ki gizlen halk gözinden özîni
Ne kim mürsel nebî geldî othâne
Muhammed'dür dükeli-nûn güzîni*

İşte Anadolu Türkiyesi'nde ve Mevlid törenlerinde bestelene-
rek okunmak maksadıyla yazılan ilk türkçe Mevlid manzumeleri,
Kadı Darîr'in Siyer-i Nebevî'sindeki böyle manzumelerdir. *Kadı
Darîr'in*, bu eserini *Mevlid* törenlerinde ve beste ile okunsun
diye yazdığını meydana koyan cihet, umûmiyetle kaside tarzın-
da kafiyeleşen bu manzumelerin başında ve sonunda aynen tek-
rarlanan bir «nakarat beyti» bulunmasıdır. Bu :

*Rebî 'u'l-evvel âyî kutlu olsun
Hemîşe dîl ü din kuvvetli olsun*

beytidir.

Erzurumlu Darîr'in Hicrî 790 da yazdığı siyer kitabından,
Prof. *Fuad Köprülü'nün* 1926 da Bakû'da neşredilen *Âzerî Ede-
biyatına Dair Tedkikler* kitabında bahsedilmişse de bu eserin
Süleyman Çelebi Mevlidi ile olan büyük yakınlığına temas edil-
memiştir. *Kadı Darîr'in* manzum siyer kitabını *Süleyman Çelebi'nin*
Vesîletü'n-Necât'ıyla ilk karşılaştıran *Veled Çelebi Efendi'dir*.

Bu karşılaştırma, 1926—1927 yıllarında eski harflerle neşre-
dilen *Hayat Mecmuası'nın* 45 ve 46. sayılarında yayımlanmıştır.
Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazleri adlı bu makalelerinde
Veled Çelebi, Darîr'in Siyer-i Nebevî'sini, eserin ilk takdimine
uyarak, bir tercüme diye vasıflandırmış ve bu tercümenin gerek
nesir, gerek nazım kısımlarından örnekler vererek, bu eserin
Süleyman Çelebi Mevlidi'ne ne ölçüde bir me'haz olduğunu in-
celemiştir.

Bu kıymetli bilgilere burada ilâve edilecek nokta *Kadı Da-
rîr* tarafından başarılı bir türkçe söyleyişle terennüm edilen bu
manzumelerin, yâni tercümedeki manzum kısımların alelâde bir
tercüme sayılamıyacağıdır. Diğer daha mühim nokta ise, *Süley-
man Çelebi Mevlidi'nin* yer yer, *Darîr'in* eserindeki manzum kı-

sımları tekrar söylemek suretiyle yazılmış bir *nazîre-şîir* oluşudur. Aynı hâdise bize o çağlarda bu çeşit nazîrelerin tamamiyle kreasyon sayıldığını gösteren kıymetli vesika olmak bakımından da özel mânâ taşımaktadır.

Nitekim *Kadı Darîr*'in *mesâîlün mesâîlün faûlün vezni*yle söylediği, yukarıdaki manzumeler, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'inde, *Kadı Darîr*'in mısralarındaki sözlere şiddetle sadık kalınarak, yine kasîde şeklinde, *Kasîde-i Melîha* adıyla, fakat *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezniyle söylenmiştir:

Kasîde i Melîha

Hak Te'âlâ emr kıldî ol gicē
Hep yarādılmış kılâlar zignetî
Dîdiler Rıdvân'e hem tiz durmadur
Hoş bezen hūr ü kusūr-î cennetî
Kim bu gicē ol Habîb-î Hak gelür
Hem yağar halk üzre Hakk'un rahmetî
Ehl-i cennet hūri vü gılman kamu
Sâçularlâ kılsun ânâ rağbetî
Tanrı'dan Cibrîl'e emr oldî ki yap
Tāmu kâpūsını götür heybetî
Hem vuhûş ile tuyūrâ kıl haber
Bū gicē gözden götürsin gafletî
Âminē eydür çü vakt irdî temām
Kim vücûde gele ol Hak vehbetî
Sūsadum sū diledüm içmeklige
Virdiler bir kıf ki dölü şerbetî
Kardan ağ idî vü hem sōğūğ idi
Dāhi şirindî şekerden lezzetî
Sonra gark oldî vücûdum nūr ile
Būrûdî benî o nūrun ismetî
Geldi bir ak-kuş kanādıylē benüm
Arkamî sīgādî kuvvetlē katî

Doğdı ol s  atde ol ş h-  r s l
 Kim anınl  buldı   lem  zzeti
 G rmed  ađr  v  kan s   nesi
  ekmed  bir l hza andan zahmeti
 Y r   g k gulg le dold  serteser
 Geldi ol nur gitdi  lem zulmeti
 S ze geld  vahř   tayr   t ř aga 
 S zleri c ml  Muhammed midhati

  n kadem basd  cih n  ol beř r
     n artd  beř řet behceti
 Mekke şehri   r il  dold  kam 
 N ra gark old  eri v   avreti
 Amin    n g rdi t  heybetleri
 Gitdi kend den d kend  kuvveti
   nki ol kend zine geld  gir 
 G rdi gitmiř h riler cem iyyeti
 Mustaf 'y  g rmed   vinde hem
 Anı hayran kıldı oğl  hasreti
 Eyle sand  aldı gitd  h riler
 Anas n n d hi artd  hayreti
 N gehan bakd  v  g rd   mine
 Ev buc đında o n k -siyyeti
 ř yle Beyt ll h'a karř  Mustaf 
 Y z gir  urm ř   k lm ř secdeti
 Secded  b ř  g t rmiř barmađın
 S ylen r hem Hakk'a bulmiř vuslat 

D led   l  el n   nesi
 G re kim nol   o s hib-devleti
 Saklanuz d y  hav dan bir n d 

*Geldi kim tutdî cihânî heğbeti
Tanrı emr itdî virildî hem ana
Enbiyânun cümle hūy ü hasleti*

Görülüyor ki *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'i, tıpkı *Fuzûlî*'nin *Leylâ vü Mecnun* şâheseri gibi, iki veya daha ziyade şair arasındaki ortak bir konuda yapılan yeni ve üstün bir hamledir. *Nizâmî* ve *Hâtifî* gibi üstadlardan sonra *Fuzûlî*, kendi ilâhî güzellik âşığı rûhuna çok uygun bulduğu *Leylâ vü Mecnun*'da nasıl herşeyden çok kendi aşk, özleyiş, gurbet ve ıstırap duygularını hattâ ıstırap sevgilerini terennüm etmiş ve bunun için en üstün ve ibdâî bir *Leylâ vü Mecnun* yazmağa muvaffak olmuşsa *Süleyman Çelebi* de öyle yapmıştır.

Süleyman Çelebi, Hz. Muhammed'e karşı duyduğu derin sevgiyi ve kendi zamanından yedi buçuk asır evvel ölmüş bir peygamberin ardından duyulan bitmez tükünmez özleyiş, bütün duyanlardan daha kuvvetle duymuş gibi sıcak ve samimî bir söyleyişle terennüm etmiştir. Yine kendinden evvel, aynı mevzuda himmeti unutulamayacak, inanmış insan, *Darîr*'in mısralarını böyle taze bir iç harâretiyle alevlendirerek, daha yeni bir istifle seslendirmeye muvaffak olmuştur.

Süleyman Çelebi Mevlidi'nde hareketlenen mısralar ve meselâ Hz. Muhamed'in doğumunu, bu doğuşa lâayık bir heyecanla karşılayan şu:

*Bûdur ol sultan ki 'âlemdê mûdâm
Günde beş kez ürîlsar nevbeti
Bûdur ol kim geliser Hak'dan buna
Tâc-ı 'izzet birle levlâk hı'atî
Bûdur ol kim bûna kim olşâ karîb
Bî-gûman ol Hakk'a bûlur kurbeti
Bûdur ol kim bû Nebiyg-i Hak iken
Dâhi olmamışdı Âdem hulkatî
Bûdur ol kim enbiyâ Hak'dan kamû
Diledîler kim olâlar ümmetî*

gibi sıcak *telârif*'lerle seslendirilmiş söyleyişler ve benzerleri *Çelebi*'nin bu mevzudaki mevkiini yücelten terennümlerdir. Bilindiği gibi, dinî Türk edebiyatı çığırının bütün bu şairleri herhangi bir şöret hatta sanat gayesiyle değil, tamamiyle sevap işlemek ve sevdikleri Allah'larıyla peygamber'lerine bir şükran borcu terennüm etmek duygusuyla yazdıklarından, eserlerinde, âdeta farkında olmadan muvaffak oluyorlardı. *Vesîletü'n-Necât*'ın, aynı konuda, kendisinden önce ve sonra yazılan, manzum ve dinî eserler ortasındaki büyük zaferi ise, bu yoldaki samimîlik derecesinin üstünlüğündedir.

Süleyman Çelebi Mevlidi'yle *Kadı Darîr'in Siger-i Nebevî*'sinden aldığımız yukarıdaki parçalarda, *Hız. Muhammed*'in doğumunu anlatan sözler, birbirine çok benzer. Anlatılan vak'a aynıdır; vak'ayı anlatan kelimeler aynıdır; hattâ vak'ayı seslendiren kafiyeeler aynıdır. Yalnız vezinler başka, redifler başka, ve en mühimmi, kelimelerin istifi, dizilişi, yâni üslûp ve söyleyiş başkadır.

Biz burada, *Süleyman Çelebi Mevlidi* ile *Kadı Darîr Sigeri*'ni, hattâ daha başka *Mevlid*'lerle (*Âşık Paşa'nın Garîbnâme*'si gibi) *Mevlid*lere ebedî mısralar veren diğer din ve tasavvuf eserlerini karşılaştırmak gibi, geniş bir çalışmaya girmiyoruz. Bunlar, gerek Prof. Ahmed Ateş'in kitabında gerek Ahmed Ayutlu'nun eserinde, Mustafa Ateş'le Neclâ Pekolcay'ın henüz basılmamış tezlerinde yeter derecede incelenmiştir. Hattâ bizim burada tekrarladığımız *Mevlid* karşılaştırmalarının, evvelce *Veled Çelebi Efendi* tarafından yapıldığını yukarıda belirtmiş bulunuyoruz.

Bizim burada ışığa kavuşturmak istediğimiz nokta, *Mevlid*'in Doğu ve Batı edebiyatlarında, çok sayıda görülen benzer eserler çeşidinden bir eser ve bu mânâda bir kreasyon olduğudur. Öteden beri çok karıştırılan böyle hâdiseleri, ancak mukayeseli edebiyat metoduyla incelemek suretiyledir ki hem anlamak, hem bir klâsik edebiyat terbiyesi içinde değerlendirmek mümkün ve isâbetli olur.

Aynı konuda diğer önemli nokta, *Mevlid* törenlerinin eski Türk âdet ve inanışlarından kalma, millî çizgilerle başlamış olmasıdır. Mevlid töreni yapmak, bir mûsikî makamına uyarak Mevlid okumak gibi hareketlerin islâm dinine aykırı olduğunu iddiâ edenlere karşı, Türk milletinin asırlardan beri Mevlidsiz olamayışı da, bir parça, bu temele dayanır. Bir dini kabul eden başka başka milletlerin, aynı dine inanışlarında birbirinden farklı ve millî üslûplar meydana geldiğini vaktiyle *Türk'ün İnanma Üslûbu* adlı konferansında belirtmiştim. (Bk. Bibl.) İşte bu üslûp, Türkler arasında, eski ve dînî Türk törenlerine çok benzer şekilde başhayan *Mevlid* törenlerini, Türk'ün millî bağrında diğer müslüman milletlerden daha yaygın, sıcak, samimî ve vazgeçilmez hâle koymuştur.

Nihayet, bugün okunmakta olan ve okuyanlar tarafından *Süleyman Çelebi*'ye âidiyyeti belirtilen *Mevlid* hakkında son bir düşünceyi belirtmemiz gerekmektedir.

Bugün okunmakta olan *Mevlid*'in *Süleyman Çelebi Mevlidi*'ni az çok değiştirip tâzeliyen Türk milletinin ve Türk mevlid-hanlarının asırlar içinde meydana getirdikleri, mâşerî bir eser çehresi vardır. Süleyman Çelebi Mevlidi'nin ilk yazmaları ile sonraki asırlarda yazılan *Mevlid*'ler arasında görülen hayli mühim ve büyük farklar bunu düşündürüyor. Okunan *Mevlid*'de, meselâ, *Merhabâ faslı*'nın *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nde bulunmadığı ve *Ahmed* adlı bir başka *Mevlid* şairinin eserinden alındığı, *Ahmed Aymutla* tarafından meydana konulmuştur. Prof. Ahmed Ateş'in *Vesîletü'n-Necat* adlı tedkikinde de bu husus, foto-kopilerle belirtilmiştir. Diğer taraftan, *Süleyman Çelebi*'nin *kasîde* şeklinde söylediği bâzı kısımlar, bugün okunan *Mevlid*'de

*Sûsadım gâyet harâretten katî
Sundılar bir cam dolûsî şerbeti
Geldi bir ak-kuş kanâdıylê revan
Arkamî sîğâdı kuvvetlê heman
Doğdı ol sâ'atde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldî semâvât ü zemîn*

örneğinde görüldüğü gibi, değiştirilerek, *mesnevî* şeklinde söylenmektedir. Bütün bu önemli farklara rağmen, *Mevlid*'in *Süleyman Çelebi*'nin eseri kalması da *Çelebi*'nin, kendinden evvelki ve sonraki *Mevlid* yazarlarını hemen tamamıyla unutturacak kadar kudretli şahsiyetindendir: Türk halkı, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'ni okuya okuta geçen asırlar içinde bir dîni destan yüceliğine ulaştırmış; ona, milyonların ve asırların sadâlarını işliyerek, *Mevlid*'i mısırâlarında bütün bir milletin duyuş ve söyleyişleri seslenen, millî, mâşerî ve mukaddes bir halk eseri hâline koymuştur.

Bibliyografya

- Ahmed* : *Mevlid*, Üniversite Kütüphanesi, 2314; Selimağa Kütüphanesi, Âsâr-ı Cedîde Yazmaları, 1642.
- Ahmedî* : *Cemşîd ü Hurşîd*, Üniversite Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 921; *Divan*, Murad Molla, Sultan Abdülhamid Han, K. 1082; *İskendernâme*, muhtelif yazmalar.
- Anouilh, Jean* : *Antigone*, Mf. V. neşriyatı, İst. 1955.
- Atâ* : (Tâyarzâde), *Târîh-i Atâ*, İst. 1929.
- Ateş, Ahmed* : *Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necat, Mevlid*, Ankara, 1954.
- Ateş, Mustafa* : *Ahmed'in Mevlidi, Bir Kısımının Karşılaştırılmalı Metni, ve Süleyman Çelebi'nin Eseriyle Kısa Bir Mukayese*, İst. Üniversite K. 2032, 1952.
- Aymutlu, Ahmed* : *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İst. 1958
- Banarlı, Nihad Sami* : *Dastân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, ve Cemşîd ü Hurşîd Mesnevîsi*, İst. 1939. (Türkiyat Mec. ayrı basım); *Bâkî'ye Ses Verenler*, Hürriyet Gazt. 15/6/1957; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1948; *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İst. 1960; *Yahya Kemal ve İman* (Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası, I, İst. 1959); *Türk'ün İnanma Üslûbu*, Mf. V. Yayını, Ankara, 1960. (Yüksek İslâm Enstitüsü, açılış broşürü) *Yahya Kemal'le Konuşmalar* (henüz neşredilmemiştir).
- Bakî, Mahmud Abdül-Bakî* : *Divan*, (muhtelif yazmalar).
- Beliğ, İsmâil* : *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan*, Millet K. 88.
- Bielschowsky* : *Goethe*, M. Eğ. B. neşriyatı, İst. 1951.

Çağatay, Dr. Neşet : *Mevlid Okutma Geleneği Hakkında*, Din Yolu Dergisi, 28, Ankara, 1957.

Ergun, Saadettin Nüzhet : *Mûsikî Antolojisi*, İst.

Euripides : *Elektra*, Mf. V. neşriyatı, Ankara, 1943.

Fuzûlî : *Divan*, *Leylâ vü Mecnun*, yazma ve basma, muhtelif nüshalar.

Gibb, E. J. W. : *A History of Ottoman Poetry*, London, 1900.

Giraudout, Jean : *Elektra*, Mf. V. neşriyatı. İst. 1959.

İbn-i Hallikân : *Vefeyâtü'l-a'yan*, Kahire, 1929.

Köprülü, Ord. Prof. Dr. M. Fuad : *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İst. 1943; *Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1928; *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İst. 1918; *Fuzûlî, Türkçe İslâm Ansiklopedisi*; *Azerî Edebiyatına Ait Tedkikler*, Bakû, 1926.

Oğuz Kağan Destanı : W. Bang, G. R. Rahmetî neşri, İst. 1936.

O'Neill, Eugene : *Elektra'ya Yas Yaraşır*, Mf. V. neşriyatı, Ankara, 1960.

Orkun, Hüseyin Namık : *Eski Türk Yazıtları*, İst. 1936.

Pekolcay, Neclâ : *Türkçe Mevlid Metinleri*, Doktora tezi, İst. Üniversitesi Kütüphanesi, No. 1851, 1950.

Ritter, H. : *Firdevsi, Türkçe İslâm Ansiklopedisi*.

Sağman, Ali Rıza : *Mevlid Nasıl Okunur*, İst. 1951.

Sophokles : *Antigone*, Mf. V. neşriyatı, İst. 1941.

Süleyman Çelebi : *Vesiletü'n-Necat (Mevlid)*, muhtelif basma ve yazma nüshalar.

Suyûtî, Celâlü'd-din Abdü'r-Rahîm Muhammed : *Hüsnü'l-Maksid fî Ameli'l-Mavlid*, Ali Emîrî Ef. Kütüphanesi, No. 70.

Tahbaz-zâde Abdü'r-Resûl : *Türk ve İran Edebiyatlarında Yusuf ve Züleyhâ*, (Doktora tezi), İst. 1945.

Tarlan, Ali Nihad : *Leylâ vü Mecnun tercümesi, (Nizâmî)* Mf. V. neşriyatı, İst. 1943; *İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnun Mesnevileri*, Doktora tezi, İst. 1922.

Veled Çelebi Efendi, (Veled İzbuduk) : *Süleyman Çelebi Mevlidi Ve Me'hazleri*, Hayat Mec. sayı 45—55, Ankara, 1927.

Yollağ Tigin : *Köktürk Kitabeleri*, Doğu tarafı, fotokopileri.